

De rol van codewisseling in conversaties, zowel in gesproken taal als in gesprekken op internet

Jacomine Nortier
Universiteit Utrecht

In onderzoek naar codewisseling waren conversationele aspecten lange tijd ondergeschikt aan grammaticale analyses. Werk van onder andere Auer heeft daar verandering in gebracht. In dit artikel wordt ingegaan op de manier van analyseren die Auer voorstelt in zijn inleiding (Auer 1998) waarbij hij het conversationele niveau centraal stelt in tegenstelling tot Myers-Scotton (o.a. 1993b) die de bredere sociolinguïstische context als uitgangspunt voor haar analyses hanteert. Ter illustratie wordt een voorbeeld van gesproken taal besproken dat op verschillende manieren geanalyseerd kan worden (gebaseerd op Auer 1998). Vervolgens wordt uitgelegd aan de hand van korte besprekingen van Turks/Nederlandse en Marokkaans (Arabisch)/Nederlandse internetdata hoe voor de verschillende migrantengemeenschappen codewisseling verschillende functies vervult als gemarkeerde of ongemarkeerde manier van communiceren.

Výzkum fenoménu codeswitching se dlouhou dobu zabýval především gramatickými rozbory a konverzační aspekty zůstávaly opomíjeny. Změnu v přístupu přinesly mezi jinými především studie Auera. Tento článek zkoumá způsob analýzy, kterou Auer navrhuje ve svém úvodu (Auer 1998). Hlavní roli podle něj hraje konverzační úroveň, což je v protikladu k přístupu Myers-Scottonové (např. 1993b), která při analýze vychází ze širokého sociolinguistického kontextu. Pro ilustraci je použita ukázka mluveného projevu, již lze zkoumat rozličnými způsoby (zaležených na studii Auera 1998). Následně je na základě krátkých rozborů dvoujazyčných rozhovorů v turečtině/nizozemštině a marocké arabštině/nizozemštině excerpovaných z internetu objasněno, jaké funkce může přepínání mezi jazyky plnit u migrantských skupin, ať se už jedná o neutrální komunikaci či komunikaci zabarvenou.

1. Inleiding

Vanaf de late jaren zeventig was de aandacht in codewisselingsonderzoek gevestigd op het ontwikkelen van ‘constraints’, grammaticale beperkingen op codewisseling, om te verantwoorden waarom sommige patronen voorkwamen en andere niet. Voorbeelden zijn de Free Morpheme Constraint en de Equivalence Constraint, (o.a. Poplack 1980). Deze constraints claimen universele geldigheid, dat wil zeggen dat ze voorspellen welke patronen in elk mogelijk taalpaar wel en niet voorkomen. Volgens de Free Morpheme Constraint moeten vrije en gebonden morfemen uit dezelfde taal afkomstig zijn.

Volgens de Equivalence Constraint is codewisseling alleen mogelijk op plaatsen in de zin waar de oppervlaktestructuren van de betrokken talen overeenkomen. Deze en andere constraints werden voortdurend bijgesteld op basis van evidentie uit telkens weer andere taalparen.

Myers-Scotton (1993a) ontwikkelde het ‘Matrix Language Frame’ model (MLF model) waarin zij stelt dat er in codewisseling altijd een basistaal is die het grammaticale frame levert en een ingebedde taal die in het frame van de basistaal wordt geïnserteerd. Myers-Scotton ontwikkelde ook het ‘markedness model’ (Myers-Scotton 1993b) waarin zij stelt dat codewisseling onbewust (ongemarkeerd) of bewust (gemarkeerd) kan plaatsvinden. Gemarkeerdheid hangt samen met normen in de taalgemeenschap. Auer (1998) had kritiek op dit model omdat volgens hem taal- en dus ook codewisselingsgedrag bepaald wordt door factoren en onderhandelingen binnen de conversationele context en niet (uitsluitend) daarbuiten via normen en regels in de taalgemeenschap.

Vaak wordt in de literatuur over codewisseling de nadruk ofwel op grammaticale aspecten gelegd, of op sociolinguïstische en interactionele aspecten (waarover straks meer). Benaderingen van codewisseling waarin verschillende perspectieven zijn geïntegreerd zijn zeldzamer. Stell en Yakpo stelden een boek samen met bijdragen waarin deze integratieve benadering centraal staat (Stell en Yakpo, 2015).

Aansluitend op de ontwikkeling waarin de aandacht uitgaat naar de functionele aspecten van codewisseling, staat in dit artikel de volgende onderzoeksvraag centraal: met welk doel maken gespreksdeelnemers gebruik van codewisseling in conversaties? Om deze vraag te beantwoorden wordt gekeken naar de manier waarop codewisseling een gesprek kan structureren. Allereerst wordt geïllustreerd dat sprekers door middel van hun taalkeuze kunnen convergeren of divergeren. Daarna volgt een analyse van Auer (1998) waarin hij laat zien dat één meertalig fragment op verschillende manieren geïnterpreteerd kan worden, afhankelijk van de rol die aan gespreksinterne en gespreksexterne factoren wordt toegekend. Ten slotte worden codewisselingspatronen besproken zoals die in internetfora van respectievelijk Turkse en Marokkaanse jongeren in Nederland werden aangetroffen. De rode lijn is de functie van codewisseling, dat voor verschillende doeleinden kan worden ingezet.

2. Codewisseling om een conversatie te structureren

Het volgende voorbeeld is afkomstig uit Auer (1998) en is als volgt gestructureerd: W vraagt iets in het Spaans aan M en krijgt geen reactie. Vervolgens herhaalt W het in het Duits en dan antwoordt M wèl, in het Duits:

- (1) W: qué hora es? (Hoe laat is het?)
 (2 seconden pauze)
 wie spät? (Hoe laat?)
 M: zwanzig nach elf (twintig over elf)

Schematisch weergegeven is het gevolgd patroon zoals in figuur 1 (waarbij A en B talen zijn, en 1 en 2 sprekers). Nadat er kennelijk overeenstemming is bereikt over de taal wordt het gesprek vervolgd in taal B.

...1A // 1B 2B (1B 2B ...

Figuur 1: *schematische weergave van (1)*

Voorbeeld (1) is een duidelijk geval van convergentie waarbij de eerste spreker zich uiteindelijk aanpast aan de voorkeurstaal van de tweede spreker. Voorbeeld (2) komt uit een gesprek tussen twee vriendinnen die Nederlands en Marokkaans Arabisch spreken. Mina heeft een voorkeur voor Marokkaans Arabisch en Khadija voor Nederlands en aanvankelijk blijven ze allebei hun voorkeurstaal gebruiken.

- (2) 1 MINA: ma-bghit-sh neshri haduk XXX
 ‘Ik wil die XXX niet kopen’
 2 KHADIJA: Staan wel leuk hè?
 3 MINA: Ah zwiynin, 9eshra guld, zwiynin!
 ‘Ah, leuk, 20 gulden, leuk!’
 4 KHADIJA: Ik vind dat allemaal leuk, ook als je ’t als kadootje meebrengt
 5 MINA: mani ana tSaTet, kadootje, Ra-h ghadi tSadu 9end-i hahaha.
 Ma-kan-nddi-sh ana l-kadoyat.
 ‘Ik ben niet gek, kadootje, bekijk het maar hahaha. Ik geef geen kadootjes.’
 6 KHADIJA: Nou ja
 7 MINA: la la, mashi ana anaya – ik ben alleen
 ‘nee nee niet – ik ik –’
 8 KHADIJA: Nee maar bijvoorbeeld
 9 MINA: ik ben alleen maar met me eigen bezig hahaha
 10 KHADIJA: Ja je bent druk met jezelf – neem je veel spullen mee offe koop je meer daar?’

11 MINA: Wat voor spullen?

In beurt 1-8 gebruiken de sprekers elk de taal van hun voorkeur. Vanaf beurt 9 kiest Mina ervoor om over te schakelen op de taal van haar gesprekspartner. Er is dan sprake van convergentie en in de rest van het gespreksfragment wordt alleen nog Nederlands gebruikt. Het gespreksfragment ziet er schematisch als in figuur 2 (waarbij A en B weer talen zijn en 1 en 2 sprekers).

1	2	3	4	5	6	7	8	//	9	10	11	(beurten)
1A	2B	1A	2B	1A	2B	1A/B	2B	//	1B	2B	1B	

Figuur 2: *schematische weergave van (2)*

Participanten kunnen ook voor blijvende divergentie kiezen, waar ze consequent hun eigen taal blijven spreken, zoals grotendeels het geval is in beurt 1-8 van voorbeeld (2). Deze vorm van tweetaligheid in een gesprek wordt ook wel receptieve meertaligheid genoemd (Ten Thije et al. 2012). Er wordt dan van uitgegaan dat de receptieve vaardigheden in de minder sterke taal groter zijn dan de productieve vaardigheden.

Gespreksinterne of gespreksexterne factoren?

Auer (1998) bespreekt een gesprek dat door Myers-Scotton is opgetekend (1993b) en waaraan hij op basis van een conversationele analyse een andere interpretatie geeft dan Myers-Scotton (1993b) oorspronkelijk deed. Het betreffende gesprek vond plaats op het platteland van Kenia. Het Lwidakho is één van de gebruikte talen: het is de lokale en ongemarkeerde taal voor zowel de farmer als de worker waartussen het gesprek plaats vond.¹ Swahili en Engels zijn de twee andere gebruikte talen, beide met beduidend meer prestige dan het Lwidakho. Het deel van het gesprek dat voorafgaand aan onderstaand fragment plaatsvond was voornamelijk in het Lwidakho. De farmer spreekt een beetje Swahili (cursief) en nauwelijks Engels (vetgedrukt) dat beduidend verder van hem afstaat. Alle andere uitingen zijn in het Lwidakho.

- 1 Farmer: Khu inzi khuli menyi hanu inzala –
‘As I live here, I have hunger –’
- 2 Worker: [interrupting:] *Njaa gani?*
What kind of hunger?’
- 3 Farmer: Yanya khunzirila hanu –
‘It wants to kill me here –’
- 4 Worker: [interrupting again, with more force:] *Njaa gani?*

‘What kind of hunger?’

- 5 Farmer: Vana ver –
‘our children – ’ [said as appeal to others as brothers]
- 6 Worker: *Nakuuliza, njaa gani?*
‘I ask you, what kind of hunger?’
- 7 Farmer: Inzala ya mapesa, kambuli.
‘Hunger for money; I don’t have any.’
- 8 Worker: **You have got a land.**
- 9 *Una shamba.*
‘You have land [farm].’
- 10 Uli nu mulimi.
‘You have land [farm].’
- 11 Farmer: . . . Mwana mweru –
‘. . . My brother – ’
- 12 Worker: . . . Mbula tsisendi.
‘I don’t have money.’
- 13 **Can’t you see how I am heavily loaded?**
(Myers-Scotton 1993b: 82)

Hoe kan het afwisselend gebruik van de drie talen worden geïnterpreteerd en welke rol speelt codewisseling in dit fragment? De farmer doet hier een verzoek om geld dat door de worker wordt afgewezen. Volgens de interpretatie van Myers-Scotton worden de verhoudingen in het gesprek bepaald door wat erbuiten is gebeurd en vastligt. In dit geval gaat het erom dat Swahili en Engels beide gemarkeerde keuzes zijn in de taalgemeenschap waar de participanten deel van uitmaken. De worker weigert solidariteit aan de farmer te betonen, en dat laat hij zien door Swahili en Engels te gebruiken, de talen van de buitenstaanders waarmee hij afstand schept en als het ware zijn afwijzing kracht bijzet.

De interpretatie van Auer laat veel meer ruimte voor verschillen en nuances op microniveau: gespreksinterne verhoudingen bepalen de taalkeuze. Aanvankelijk divergente taalkeuzes worden opgelost doordat de worker zich lijkt aan te passen in regel 10. De tijdelijke convergentie wordt in 13 weer losgelaten als hij naar het Engels overschakelt. Auer vraagt zich af of Engels en Swahili wel gemarkeerde keuzes zijn. De worker gebruikt die talen aan het begin en het eind van het fragment maar ertussenin gebeurt nog veel meer: hij gebruikt ook Lwidakho, de taal van de solidariteit (in 10 en 12). De worker vraagt tot drie keer toe om uitleg maar de farmer gaat eerst alleen in op zijn eigen statement in (3) voordat hij na de drie pogingen van de worker op diens vraag ingaat (7). Ze praten dus aanvankelijk behoorlijk langs elkaar heen. In poging 3 (beurt 6) gebruikt W het performatieve werkwoord *ask* om zijn

verzoek om uitleg kracht bij te zetten. Na de gevraagde uitleg in beurt 7 moet nog altijd op het eerste verzoek in beurt 1 worden ingegaan. De worker moet nu toch wel eens antwoorden. En dat doet hij door net als bij het verzoek om uitleg drie versies, ofwel drie talen te gebruiken: in beurt 8, 9 en 10. Symbolisch is de opeenvolging van ‘no one’s L’ (Engels) via ‘mijn taal’ (Swahili) naar ‘jouw taal’ (Lwidakho). In beurt 11 doet de farmer nog een indirecte poging en de expliciete afwijzende reactie in beurt 12 is in Lwidakho. Pas in 13 is de afwijzing compleet door de taalkeuze en inhoud. De worker gebruikt hier codewisseling om te herhalen en nadruk te leggen, steeds meer convergerend richting de taal van de farmer. Op het niveau van taalkeuze is hij de farmer genaderd maar inhoudelijk niet.

Op basis van de kennis van gespreksexterne factoren is de conclusie van Myers-Scotton dat de worker codewisseling gebruikt om zichzelf te distantiëren van de farmer. Auer concludeert op basis van gespreksinterne factoren dat de worker steeds meer convergeert in een poging de hardheid van de afwijzing door gebruik van de solidariteitstaal te verzachten. In beide benaderingen is codewisseling dus een strategie om afstand of solidariteit mee te scheppen. De uiteindelijke boodschap is dezelfde maar de manier waarop die bereikt wordt is in de interpretatie van Auer veel genuanceerder en minder rechtsreeks dan in de interpretatie van Myers-Scotton.

3. De rol van codewisseling in gesprekken op internet

Hierboven is geïllustreerd hoe codewisseling kan worden gebruikt om afstand tussen sprekers te scheppen of juist te verkleinen, anders gesteld: convergentie of divergentie te creëren. Codewisseling wordt gebruikt om een verzoek kracht bij te zetten of de hardheid ervan te versluieren.

De functie van codewisseling is niet voor alle groepen meertaligen hetzelfde. In het tweede deel van dit artikel wordt ingezoomd op het gebruik van codewisseling in internetfora door tweede generatie migranten in Nederland met een Turkse en Marokkaanse achtergrond. De manieren waarop codewisseling en meertaligheid functioneren is voor beide groepen zeer verschillend. Allereerst wordt de sociolinguïstische situatie van Turkse en Marokkaanse migranten in Nederland vergeleken. Vervolgens wordt geïllustreerd dat de verschillende situaties gereflecteerd worden door de verschillende manieren waarop meertaligheid en codewisseling in internetforums worden gebruikt.

Sociolinguïstische achtergrond van de Turkse gemeenschap² in Nederland

In Nederland woonden op 1 januari 2014 396.000 mensen met een Turkse achtergrond.³ Het Turks in Nederland kent een hoge etnolinguïstische vitaliteit

(Extra 2011). Kroon en Yağmur (2003: 258) beschrijven de etnolinguïstische vitaliteitstheorie als een sociaalpsychologische benadering van de relatie tussen taal en identiteit. De vitaliteit van een etnolinguïstische groep wordt door Giles et al. (1977: 308) omschreven als “that which makes a group likely to behave as a distinctive and active collective entity in inter-group relations”. Volgens Giles et al. (1977) kan de etnolinguïstische vitaliteit van een groep worden vastgesteld door haar kracht en zwakte te bepalen op de drie genoemde domeinen: status, demografische sterkte en institutionele ondersteuning. Etnische groepen met een lage vitaliteit lopen grote kans een proces van linguïstische assimilatie te ondergaan en uiteindelijk niet langer beschouwd te worden als aparte groepen. Etnische groepen met een hoge vitaliteit daarentegen zullen waarschijnlijk hun taal en hun onderscheidende culturele kenmerken ook in een meertalige omgeving kunnen behouden (Bourhis et al. 1981).

Het gegeven dat de etnolinguïstische vitaliteit zo hoog is, hangt samen met het hoge prestige van het Turks in de Turkse gemeenschap. Wie Turks spreekt, laat daarmee zien een Turkse identiteit te hebben en dat is iets om trots op te zijn. De Turkse gemeenschap is hecht en goed georganiseerd en er is een groot aantal culturele en andere Turkse verenigingen. Onderwijs in het Turks is door de gemeenschap zelf voortvarend ter hand genomen nadat OALT (Onderwijs in Allochtone Levende Talen) in 2004 door de overheid werd afgeschaft⁴. Het Turks kent een duidelijke geschreven en gesproken standaard, hoewel naast het Standaardturks ook een groot aantal dialecten wordt gesproken.

Turks is een kernwaarde van etniciteit (Smolicz 1992). Dit betekent dat iemand die geen Turks (meer) spreekt ook niet als volwaardig lid van de Turkse gemeenschap wordt beschouwd. Taal is niet voor elke groep een belangrijke kernwaarde. Zo kunnen Nederlanders die geëmigreerd zijn naar landen als de Verenigde Staten, Canada of Australië zichzelf als Nederlanders beschouwen zelfs al spreken ze de taal niet (meer). Een mooi voorbeeld is de website van de stad Holland in de Noord-Amerikaanse staat Michigan: <http://www.holland.org/>. Alles op de website is Nederlands: foto's van tulpen, huizen met trapgevels, molens, veel oranje, en zelfs een replica van de vuurtoren van Marken. Het gevoel Nederlands te zijn, deel uit te maken van de Nederlandse gemeenschap is groot en wordt op allerlei manieren tot uitdrukking gebracht. De taal die gebruikt wordt, is echter uitsluitend Engels. Ook de virtuele gastvrouw in Volendamse klederdracht spreekt geen woord Nederlands. Voor Nederlanders is het Nederlands duidelijk geen kernwaarde van etniciteit, terwijl de andere symbolen die bijvoorbeeld op de genoemde website te zien zijn die waarde wel hebben. Voor de Turkse gemeenschap in Nederland is taal echter één van de belangrijkste kernwaarden van etniciteit.

Wanneer leden van de tweede generatie Turkse Nederlanders met elkaar communiceren wordt daarbij veelvuldig gebruik gemaakt van codewisseling

tussen Turks en Nederlands. Het is in termen van Myers-Scotton (1993b) de ongemarkeerde manier van communiceren. Dit heeft tot gevolg dat degenen die geen Turks beheersen, worden buitengesloten waardoor het groeps- en saamhorigheidsgevoel naar binnen toe nog versterkt wordt.

Sociolinguïstische achtergrond van de Marokkaanse gemeenschap

De taalsituatie van de Marokkaanse gemeenschap (375.000⁵) is veel complexer dan die van de Turkse gemeenschap. Daar waar het Turks een duidelijke geschreven en gesproken standaard kent, moeten de Marokkaanse spreektaalen Berber en Marokkaans Arabisch het zonder doen. In Nederland is naar schatting zo'n 70% van de Marokkaanse gemeenschap Berbertalig. Het grootste deel van de Nederlandse Berbers is afkomstig uit het Rifgebergte in noord-Marokko waar de variant Tarifit (Rifberbers) wordt gesproken.⁶ Er is geen standaard en geen op grote schaal geschreven variant van het Berbers. Zoals gezegd geldt voor het Marokkaans Arabisch deels hetzelfde: er bestaat geen duidelijke standaard en het is de dialectale gesproken vorm van het Standaardarabisch dat in de hele Arabische wereld als schrijftaal en officiële taal wordt gebruikt. Er is sprake van diglossie in Marokko: het Standaardarabisch fungeert als prestigieuze hoge variant (Ferguson 1959) die alleen via formele instructie wordt geleerd en voor niemand de moedertaal is. De lage variant is de spreektaal Marokkaans Arabisch (naast het Berber). Zoals gebruikelijk in een diglossie-situatie is er een strikte functionele scheiding tussen de hoge en lage varianten.

In tegenstelling tot de Turkse gemeenschap wordt de Marokkaanse gemeenschap in Nederland gekenmerkt door een lage etnolinguïstische vitaliteit (Extra 2011). Marokkaanse talen zijn geen kernwaarden van etniciteit. Het Standaardarabisch dat een hoog prestige geniet, wordt lang niet door alle leden van de gemeenschap beheerst. Hoewel er vooral voor het Berber een emancipatieslag aan de gang is, is het spreken ervan niet een kernwaarde van etniciteit. Om de Marokkaanse identiteit uit te drukken lijkt het erop dat het belangrijker is om moslim te zijn dan Arabisch of Berber te spreken. Taalverschuiving in de richting van het Nederlands en ten koste van de spreektaalen Marokkaans Arabisch en Berber is vergevorderd, zeker in vergelijking met het Turks in de Turkse gemeenschap. Een extra factor die een rol kan spelen, is het feit dat Marokkaans Arabisch en Berber onderling niet verstaanbaar zijn zodat het Nederlands vaak als lingua franca fungeert. Hoe belangrijk deze factor is, is echter nooit onderzocht.

Leden van de tweede en latere generaties van de Marokkaanse gemeenschap spreken onderling nauwelijks Berber of Marokkaans Arabisch, maar praktisch altijd Nederlands (Dorleijn & Nortier 2009). In het betreffende artikel geven we het volgende illustratieve voorbeeld. Het gaat om een

zeventienjarig meisje met Turkse achtergrond (T) en haar eveneens zeventienjarige Marokkaanse vriendin (M):

T: Als Marokkanen met Marokkanen praten, praten ze meestal Nederlands

M: Ik praat eigenlijk geen Marokkaans tegen andere Marokkaanse meisjes of jongens

(data verzameld door de auteurs in 2005)

Het gevolg hiervan is dat leden van andere (taal-) gemeenschappen niet worden buitengesloten. Observaties op bijvoorbeeld schoolpleinen laten dit patroon veelvuldig zien (Bennis et al. 1998).

Taalgebruik in internetfora

Het moge duidelijk zijn dat de sociolinguïstische situatie van de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen zeer verschillend is. Dit wordt weerspiegeld in de manier waarop meertaligheid in internetfora wordt gebruikt. Op websites als www.turksestudent.nl, www.lokum.nl en www.turkishtexas.nl worden Nederlands en Turks gebruikt en er komt veel codewisseling voor. Voorbeelden (3) en (4) zijn typische illustraties van ongemarkeerd taalgebruik onder Turkse jongeren, afkomstig van www.turkishtexas.nl (de Turkse fragmenten zijn gecursiveerd).

(3) *istedigin kitapin* hoofdstukkini de downloade yaparsin en dan overhoren
[‘Je moet het hoofdstuk van het boek dat je wil gewoon downloaden, en dan jezelf overhoren’]

(4) Is er geen moppen topic of zo, *fikralar topigi falan var*, mop *guzel ama*, *her mopa bir topic acilirsa*, is een beetje onnodig.
[‘Is er geen moppen topic of zo, *er is toch een moppentopic*, (een) mop (is) *mooi maar*, (als) voor iedere mop een topic wordt geopend, is een beetje onnodig.’]

Het lijkt onmogelijk om aan de individuele codewisselingen in (3) en (4) specifieke functies toe te kennen. De talen zijn volkomen met elkaar verstrengeld. Voor zover het zichtbaar is aan de nicknames die deelnemers aan het forum aannemen, kan geconcludeerd worden dat dezen een Turkse achtergrond hebben. Voorbeelden als (3) en (4) zijn alleen te begrijpen voor wie Turks spreekt. De inhoud van de mededeling zou er sterk onder lijden als één van beide talen uitgeschakeld zou worden. Codewisseling hoort er gewoon bij en is onmisbaar.

Heel anders is het gebruik van codewisseling in de Marokkaanse internetfora die we onderzocht hebben. Gebruik van het Nederlands is hier volkomen ongemarkeerd. De enkele keer dat er een element uit het Arabisch (of Berber) opduikt is het als het ware een ‘extraatje’ bovenop de Nederlandstalige boodschap, zoals in (5)-(7) te zien is, afkomstig van het forum op www.maroc.nl:

- (5) TAZZZZZZZZ!!!!ZEHEMA ze zien er zooo goed uit met die kilo’s sieraden op. Ewa dat moest er ff uit. SORRY!!!!⁷
[Tezz: uitroep ‘bah’; zehma: ‘zeg maar’; Ewa: uitroep ‘nou’, ‘wel’, ‘zo’].⁸
- (6) ze zeggen dat marokkaanse vrouwen *rashom qaseh* / harde kop hebben dus (koppig) zijn: een getrouwde koppel die op de zesde verdieping woont hadden op een dag een hevige ruzie, de man werd heel boos hij pakt zijn vrouw en gooit haar van de raam, zij valt van de zesde verdieping naar beneden recht op haar kop, ze staat weer op en kijkt naar haar man en zegt tegen hem, *tfoe 3lik* en als ik niet op mijn hoofd was terecht gekomen wat dan.
[*Rashom qaseh*: ‘hun hoofd is hard’; *tfoe 9lik*: lett. ‘bah over jou’, ‘schaam je’.]
- (7) Ewa zo zijn marokkanen ze rodelen, stelen zijn criminelen maar hebben meestal een goeie hart (sommigen)
[Ewa: zie boven bij (5)]

Het gebruik van de Marokkaanse elementen voegt wat extra’s toe. De sprekers hoeven de talen niet tot in de finesses te beheersen om dat extra toefje te gebruiken dat vooral symbolische waarde heeft. Door het gebruik van dat enkele Marokkaanse woord of die uitroep maakt de spreker of auteur duidelijk dat hij of zij zich identificeert met de Marokkaanse gemeenschap. Tegelijkertijd is het forum door het overwegende gebruik van het Nederlands ook toegankelijk voor deelnemers die geen Marokkaanse achtergrond hebben. Hoewel er geen systematisch onderzoek naar is verricht, laat een greep uit de nicknames die gebruikt worden, zien dat naast Marokkaanse namen (fatima, Marokkaansmeid, Samir, MocoHunk) ook ‘neutrale’ namen voorkomen zoals droomvrouw, zorgzamemeid, of krullebol en typisch Nederlandse (of anderszins ‘on-Marokkaanse’) namen zoals Joyce, MaryJames, Giulietta. Het laatste type namen kwam veel minder voor op de Turkse fora die bekeken zijn.

4. Conclusie

Uit het voorgaande is naar voren gekomen dat codewisseling verschillende functies kan hebben. Codewisseling kan worden gebruikt om nabijheid uit te drukken, of het tegenovergestelde: afstand. Daarnaast wordt codewisseling gebruikt als ongemarkeerde tweetalige keuze door leden van de tweede generatie Turkse Nederlanders. Hiermee kunnen ze een vanzelfsprekende tweetalige identiteit markeren. Deze keuze weerspiegelt de sociolinguïstische situatie van de Turkse gemeenschap in Nederland die hecht en naar binnen gericht is. Door naast het Nederlands ook van Turks gebruik te maken worden buitenstaanders die geen Turks spreken, buitengesloten. Leden van de tweede generatie Marokkaanse Nederlanders gebruiken bijna uitsluitend Nederlands en nemen hun toevlucht tot het Arabisch of Berber om te markeren, iets extra's toe te voegen, hetgeen puur voor de referentiële functie overbodig is.

In een eerdere publicatie (Dorleijn & Nortier 2009) werd de metafoor van de hand en de handschoen gebruikt. Een hand is een deel van het lichaam dat niet zomaar kan worden afgelegd zonder ernstige ontwrichtende gevolgen, zoals het Turks dat is voor de Turkse gemeenschap. Een handschoen kan naar believen uit of aan worden getrokken, zoals het Marokkaans kan worden ingezet wanneer het de spreker uitkomt, zonder dat het ernstige gevolgen heeft. Het voegt extra warmte toe en dat kan heel aangenaam zijn.

Bibliografie

Auer 1998 - P. Auer (red.): *Code-Switching in conversation*. London/New York, Routledge, 1998.

Bennis et al. 1998 - H. Bennis et al. (red.): *Een Buurt in Beweging*. Amsterdam, Aksant, 1998.

Bourhis et al. 1981 - R. Bourhis et al.: 'Notes on the Construction of a "subjective vitality questionnaire" for ethnolinguistic groups.' In: *Journal of Multilingual and Multilingual and Multicultural Development* 2, p. 144-166, 1981.

Dorleijn & Nortier 2009 - M. Dorleijn & J. Nortier: '[Van de hand en de handschoen. Code en stijl als tweetalige opties voor jongeren met een Turkse en Marokkaanse achtergrond](#)'. In: A. Backus & M. Keijzer (red.), *Artikelen van de Zesde ANéLA Conferentie*. Delft, Eburon, p. 83-93, 2009.

Extra 2011 - G. Extra: *De omgang met taaldiversiteit in de multiculturele samenleving: Nederland in internationaal vergelijkend perspectief*. Afscheidsrede, Universiteit van Tilburg, <http://www.multicultureelopleiden.nl/wp-content/uploads/2012/03/Afscheidsrede-Guus-Extra.pdf>, 2011.

Ferguson 1959 - C. Ferguson: 'Diglossia'. In: *Word* 15, p. 325-340, 1959.

Giles et al. 1977 - H. Giles et al.: 'Towards a theory of language in ethnic Group relations'. In: H. Giles (red.), *Language, ethnicity, and intergroup relations*. London Academic Press, p. 307-348, 1977.

Kroon & Yagmur 2003 - S. Kroon, & K. Yagmur: 'Objectieve en subjectieve gegevens over etnolinguïstische vitaliteit in Basjkortostan'. In: T. Koole, J. Nortier, & B. Tahitu (red.), *Artikelen van de Vierde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft, Eburon, p. 258-267, 2003.

Myers-Scotton 1993a - C. Myers-Scotton: *Duelling Languages*. Oxford, Oxford University Press, 1993a.

Myers-Scotton 1993b - C. Myers-Scotton: *Social Motivations for Code-Switching*. Oxford, Oxford University Press, 1993b.

Poplack 1980 - S. Poplack: 'Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en Español'. In: *Linguistics* 18, p. 581-618, 1980.

Smolicz 1992 - J. Smolicz: 'Minority languages as core values of ethnic cultures. A study of maintenance and erosion of Polish, Welsh, and Chinese languages in Australia'. In: W. Fase, K. Jaspaert & S. Kroon (red.), *Maintenance and Loss of Minority Languages*. Amsterdam, Benjamins, p. 277-305, 1992.

Stell & Yakpo 2015 - G. Stell & K. Yakpo: *Code-switching Between Structural and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin, Walter De Gruyter, 2015.

Ten Thije et al. 2012 - J.D. ten Thije et al.: 'Receptive Multilingualism - Introduction'. In: *International Journal of Bilingualism* 16, 3, p. 245-248, 2012.

Noten

¹ Er is voor gekozen om in de Nederlandse tekst de Engelse termen 'worker' en 'farmer' te gebruiken omdat dat in het fragment ook gebeurt.

² Een onbekend aantal mensen met de Turkse nationaliteit in Nederland heeft een Koerdische achtergrond. Schattingen lopen uiteen van 40.000 tot 100.000. Deze groep is hier buiten beschouwing gelaten.

³ <http://statline.cbs.nl>

⁴ Zie bijvoorbeeld <http://www.turkce-icin-el-ele.nl/>

⁵ <http://statline.cbs.nl>

⁶ <http://www.ru.nl/nimar/nederlands/informatie-marokko/berbers-marokko/>

⁷ De citaten zijn letterlijk overgenomen, inclusief eventuele spelfouten.

⁸ Met uitzondering van de Marokkaans Arabische elementen in (4) worden de Marokkaanse elementen zowel door sprekers van het Berber als van het Marokkaans Arabisch gebruikt.